

Э.МАМБЕТАКУНОВДУН ПЕДАГОГИКА ИЛИМИНЕ КОШКОН САЛЫМЫ

Заманбап көрүнүктүү педагог Э.Мамбетакунов эмгек жолун 1965-жылы Ат-Башы айылындагы №2-Ленин атындагы орто мектепте физика мугалими болуу менен баштаган. 5-класста математика, 6-11-класстарда, андан сырткары ошол эле мектептин кечки жана сырттан окуу бөлүмүндө да физика жана астрономия боюнча орус тилинде сабак берген. Ошол жылдары эле физиканы окутуунун методикасын жакшыртуу маселесине көңүл бөлүп, ал боюнча тажрыйба топтой баштаган. Алсак “Физикалык кээ бир тапшырмалар” деген көлөмдүү макаласы “Мугалимдер газетасынын” 1966-жылдагы эки санына (22.01, 16.08) жарыяланган.

Андан кийин мектептин директорунун тарбия иштери боюнча орун басары болуп иштеген кезде райондук жана республикалык газетеларга “Лекторская группа”, “Мүнөздү талбай билели”, “Коомчулук колдоого алса”, “Личность учителя”, “Улуу юбилейдин урматына”, “Илимдин негизинде”, “Пусть учитель будет другом родителей”, “Ата-энелер менен тыгыз байланыштабыз” деген педагогикалык маанидеги макалаларды жарыялаган.

Мамбетакунов Эсенбек Фрунзелик политехникалык техникумунда физика мугалими болуп иштеген кезде, ал физиканы окутуу, анын ичинде демонстрациялык иштерди өткөрүү, окутуу процессин автоматташтыруу, программалап окутуу жана текшерүү боюнча жогорку кесиптик билгичтиктерге ээ болуп, окутуу процеске бир нече инновациялык идеяларды киргизкен, ага тажрыйбалуу педагог Е.А.Евдокимов көмөк берген. Ушул жылдар аралыгында “Мугалимдер газетасынын” беттеринде физика мугалимдерине жардам катары: “Лабораториялык жумуштар”, “Физика жана физкультура”, “Физикалык кубулуштарды демонстрациялоонун өзгөчөлүктөрү” деген оригиналдуу макалалар жарык көргөн.

1973-жылы Эсенбек Мамбетакуновичтин максаттуу багытталган илим изилдөө иши башталган десек болот. Ошентип 1976-жылы 10-ноябрда “Окуучулардын физикалык түшүнүктөрдү өздөштүрүүсүнүн сапатын жогорулатуу көнүгүүлөр системасын түзүү жана колдонуу методикасы” деген темадагы кандидаттык диссертациясы мөөнөтүнөн мурда аякталып, талкууга коюлган жана 1978-жылы 28-сентябрда Низами атындагы Ташкент мамлекеттик педагогикалык институтунда ийгиликтүү корголгон.

1989-1990- жылдары “Окуучулардын табигый илимий түшүнүктөрүн калыптандырууда предметтерди байланыштырып окутуунун дидактикалык функциялары” деген темадагы докторлук диссертациясы коргогон. Илимий насаатчысы Оруссиянын атактуу педагогу А.В. Усова болуп, азыркы мезгилге чейин аны менен тыгыз байланышта.

Э.Мамбетакунов Билим Берүү гумандаштыруунун Эл аралык академиясынын (Германия, 1995) жана Оруссиянын Эл аралык педагогикалык жана социалдык илимдер академиясынын (Москва, 1998) академиги болуп шайланган. Американын автобиографиялык институту Э.Мамбетакуновду “2002-жылдын Адамы” деп таанып, атайын диплом менен сыйлаган.

Э.Мамбетакунов 1992-1997-жылдары Кыргыз билим берүү институтунун директорунун илимий иштер боюнча орун басары, 1998-2010-жылдары Улуттук университеттин эл аралык билим берүү программаларын интеграциялоо институтунун “Окутуунун жаңы технологияларын изилдөө” илимий борборунун башчысы, 1994-жылдан бери университеттин физиканы окутуу технологиясы кафедрасынын башчасы кызматын аркалап келет.

Профессор Э.Мамбетакуновдун илимий консультанттыгынын астында 5 докторлук диссертация корголгон: **Ким В.Л.** “Теоретические основы совершенствования

системы университетского образования в Кыргызской Республике (на материале Кыргызского государственного национального университета)” Алматы ш., АГУ им. Абая 1999, **Уметов Т.Э.** “Теория и практика высшего образования в Кыргызстане”. Бишкек ш., 2003, **Сияев Т.М.** “Научно-методологические основы модернизации физического образования в средних школах КР” Бишкек ш., 2004, **Мааткеримов Н.О.** “Дидактические основы нормирования процесса обучения физике в средней школе” Бишкек ш., 2010, **Раимкулова А.С.** “Научно-педагогические основы формирования профессиональных компетенций будущего учителя по активизации познавательной деятельности школьников” Бишкек ш., 2012.

20 -дан ашык кандидаттык диссертацияларды жетектеп келе жатат.

Республикадагы педагогика адистиги боюнча изилдөөчү-окумуштуулардын калыптанышына үзүрлүү салым кошкондугу баарыны маалым. Ошондой эле Мамбетакунов Эсенбек кыргыз педагогикасында белгилүү ойчул, алдыңкы педагог катары белгилүү. Анын идеялары жана педагогика илимине кошкон салымы билим берүү системасында жарык көрүнүш.

Э.Мамбетакуновдун илимий иштери окуучулардын физикалык түшүнүктөрүн калыптандыруунун психолого-дидактикалык проблемаларын изилдөөгө арналаган. Бул багытта:

- Илимий түшүнүктөрүн адамдын аң-сезимине пайда болушунун психофизиологиялык маселелерин талдоонун натыйжасында илимий түшүнүктөр бир эле учурда таанып – билүүнүн объектиси, түшүнүктүн мазмунун өздөштүрүүнүн каражаты жана предмет менен кубулуштарды таанып – билүүнүн жыйынтыгы катары караларын илимий жактан тастыктаган. Физикалык түшүнүктөрдү калыптандыруу процесси окуучулардын диалетикалык ой жүгүртүүсүн өнүктүүнүн каражаты экендигин далилдеген.

- Окуучулардын физикалык билимдеринин сапаты жана аны окутуунун методикасынын натыйжалуулугу билимдер системасынын элементтерин логикалык жактан аныктоого көз каранды экенин далилдеген. Табигый билимдердин логикалык – генетикалык түзүлүшү төмөнкүлөрдөн турат: илимий фактылар, түшүнүктөр, закондор, теориялар, изилдөө методдору, билимдерди практикада пайдалануу ж.б. деп баса белгилеген.

- Үчүнчү маселе – түшүнүктөрдү өздөштүрүүдө окуучулардын кетирген типтүү каталыктарын аныктоо жана алардын пайда болушунун себептерин психодидактикалык жактан негизделишин белгилеген.

- Төртүнчүсү, илимий түшүнүктөрдү калыптандыруунун жана өнүктүрүүнүн психодидактикалык этаптарын аныктоо жана аларды окуу процессине киргизүү, түшүнүктөрдү системалаштыруу маселесин койгон.

- Бешинчиси, түшүнүктү калыптандыруунун ар бир этабында окуучулардын активдүү таанып-билүү ишмердүүлүгүн уюштуруу. Физикалык түшүнүктөрдү калыптандыруунун алгачкы этабында колдонулуучу атайын көнүгүүлөр системасын түзгөн жана аны сабакта пайдалануунун методикасын иштеп чыккан.

- Алтынчысы, түшүнүктөрдүн мазмунун өздөштүүгө коюлуучу конкреттүү талаптарды, башкача айтканда түшүнүктү өздөштүрүүнүн жалпы планы иштелип чыккан. Аны окуучулардын өз алдынча пайдалана билүүсүнө карата үйрөтүүчү методикасын түзгөн.

- Жетинчиси, окуучулардын аң-сезиминде табигый илимий түшүнүктөрдү калыптандыруу максатында тектеш предметтерди (физика, химия, биология) бири-бири менен байланыштырып окутуунун дидактикалык функциялары аныкталып, илимий жактан негиздеген.

Жалпы айтылгандардын негизинде, жыйынтыктоо иретинде биз төмөнкүлөрдү белгилемекчибиз:

- Көп жылдар бою атактуу педагог Э.Мамбетакунов билим берүү системасына, педагогика илимине көп жанылыктарды, кызыктуу методикаларды, окуучулардын жана студенттердин кабыл алуу, ойлоо процессине көп акцент жасап, илимге жаңылык алып келди десек жаңылышпайбыз.

- Анын окуу китептери, макалалары, окуу-методикалык көрсөтмөлөрү информатикалык жактан кең, көп маселелер боюнча автордук позициясынын негизинде жазылган, андан тышкары заманбап жаңыланган көз карашка мүнөздүү.

- Агайдын окутуу процессине сунуштаган методикасы илимий сунуштары толук эффективдүү, студенттердин оң мотивациясын өстүрүгө шарт түзөт, традициялык технологиянын жакшы жактарын камтып, жаңыланган технологияларды да эсепке алуу менен үзүрлүү эмгектенгенди шарттайт.

- Табигый илимий түшүнүктөрдү калыптандыруу максатында тектеш предметтерди (физика, химия, биология) бири-бири менен байланыштырып, окутуунун дидактикалык функцияларын аныктоодо, дегеле табыгый илимдер болобу, же нукура педагогика илими болобу, же башка гуманитардык илимдерди өстүрүүдө окумуштуунун салымы зор.

Адабияттар

1. **Мамбетакунов Э.М.** Факторы, способствующие повышению качества образования в вузе [Текст] / Э.М.Мамбетакунов. – Бишкек, 2006. – 299 с.

2. **Мамбетакунов Э.М.** Табият жана мезгил [Текст] / Э.М.Мамбетакунов. – Б. 2003–ж. – 233 б.

3. **Мамбетакунов Э.М.** Психодидактиканын очерктери [Текст] / Э.М.Мамбетакунов. – Б., 2014 – ж. 170 б.

4. **Мамбетакунов Э.М.** Физиканы окутуу теориясы жана практикасы [Текст] / Э.М.Мамбетакунов. – Бишкек. 2004. 409 б.